

Transkripcija vlastitih imena stranog porekla u srpskom i slovenačkom jeziku

Sažetak

Polazeći od istorijskog razvoja pravila transkripcije stranih imena u srpskom i slovenačkom jeziku, u ovom radu je predstavljena uporedna analiza rešenja zastupljenih u savremenoj normi oba jezika. U radu je analizirana građa iz aktuelnih normativnih pravopisa srpskog i slovenačkog jezika, a pravopisna rešenja su predstavljena u tabelarnom pregledu. Cilj ovog rada je upoređivanje pravila transkripcije u srpskom i slovenačkom jeziku u različitim oblastima, s obzirom na to da upravo transkripcija stranih imena predstavlja veliki izazov prilikom prevođenja, kao i u nastavi stranih jezika. Osobnost srpskog jezika predstavlja činjenica da su u njemu ravnopravno u upotrebi dva pisma, ćirilično i latinično, dok se u slovenačkom upotrebljava samo latinica, što je uticalo i na formulisanje pravopisnih rešenja.

Ključne reči: srpski pravopis, slovenački pravopis, transkripcija, vlastite imenice

1. Pravila transkripcije u svetlu razvoja srpskog i slovenačkog jezika

Pravila transkripcije su se vremenom menjala i prilagođavala formi jezika koja je u tom trenutku bila uobičajena. Još su se Ćirilo i Metodije u IX veku, kada su prevodili crkvene knjige sa grčkog jezika, susreli sa problemom transkripcije zadržanih grčizama i sa problemima transkripcije vlastitih imena. Tada je primenjeno pri-

lagodavanje završetaka stranih reči slovenskoj deklinaciji. Kako se srpski jezik vremenom razvijao, bilo je sve više strane literature koju treba prevesti, pa se shodno tome javila potreba za uspostavljanjem čvršćih pravila transkripcije. Na definisanje pravila transkripcije stranih imena u srpskom jeziku umnogome je uticala činjenica da su u srpskom jeziku paralelno u upotrebi i ćirilčno i latinično pismo.

U svom radu posvećenom konceptualizaciji stranog u slovenačkim pravopisima, Katja Dragar (Dragar 2007) predstavlja kako se menjala percepcija pojma stranog u slovenačkom jeziku. Autorka navodi da se još u Prvom slovenačkom pravopisu iz 1899. godine, čiji je autor Franc Levec, u različitim poglavljima mogu pronaći pravila o pisanju reči poreklom iz stranog jezika. Ona dalje navodi da u ovom pravopisu Levec daje smernice koje se tiču pisanja diftonga, zabrane upotrebe stranih slova i sl. Konkretnija smernica iz ovog pravopisa odnosi se upravo na upotrebu stranih vlastitih imena, a autor navodi da se ovim imenicama u genitivu dodaje sufiks *-j* (Dragar 2007, 741). Dakle, još krajem 19. veka je u slovenačkom pravopisu kodifikovana deklinacija stranih imena po slovenačkom deklinacionom obrascu.

Analizirajući pravopisna pravila vezana za transkripciju vlastitih imena, Katja Dragar u svom radu navodi da u pravopisu Antona Breznika nalazimo pravilo o pisanju vlastitih imena koje nalaže da ove reči treba pisati onako kako se one obično pišu u datom stranom jeziku (Dragar 2007, 742). Međutim, kako autorka ističe, već u sledećem pravopisu, objavljenom 1935. godine, autora Antona Breznika i Frana Ramovša, postoji čitavo poglavlje posvećeno problematici transkripcije i deklinacije stranih imena. Ono što je zajedničko za sve ove pravopise jeste jasno izdvajanje stranih vlastitih imena i želja da se kodifikuje način njihovog predstavljanja u slovenačkom jeziku, uz načelno osporavanje upotrebe reči stranog porekla.

2. Opšta načela transkripcije

I u srpskom i u slovenačkom jeziku transkripcija imena zavisi od toga iz kog jezika ime potiče, odnosno – zavisi od toga koje pismo se koristi u tom jeziku. U Pravopisu Matice srpske (Pešikan et al. 2010) navodi se da se u srpskom književnom jeziku u pisanju stranih vlastitih imenica primenjuju postupci izvornog pisanja i prilagođenog pisanja (pri čemu je izvorno pisanje primenjivo samo u latinici, a prilagođeno je primenjivo u oba pisma). U jezicima u kojima se koristi samo ćirilica izgubila se mogućnost izvornog pisanja vlastitih imena.

U Pravopisu Matice srpske iz 2010. navode se načelna pravila za transkripciju stranih imena. Autori Pravopisa ističu da je važno držati se ovih pravila, a ne sopstvenih shvatanja transkripcije, jer u suprotnom može doći do zabune, odnosno – do više različitih transkripcija istog imena. Sa druge strane, oni ističu da imena koja su već ušla u upotrebu ne treba retroaktivno menjati. Prema pravilima transkripcije, ukratko rečeno, treba voditi računa o izgovoru imena u izvornom obliku, odnosno – o mogućnosti da se glasovi zamene glasovima sličnih vrednosti. Takođe, trebalo bi izbegavati glasovne sklopove koji su neizgovorljivi u srpskom jeziku i težiti jednostavnosti (odnosi se na to da reč može izgovarati širi krug obrazovanih ljudi, a ne samo poznavaoци jezika).

Prema Pravopisu slovenačkog jezika (Toporišič et al. 2001), reči stranog porekla prilagođavaju se morfološkim i sintaksičkim pravilima slovenačkog jezika, a prilagođava se i njihov izgovor, dok se u pisanju ove reči potpuno ili delimično slovenizuju. Posebna pravila važe za određene vrste vlastitih imenica. Slično kao u srpskom, i u slovenačkom jeziku se transkripcija imena razlikuje u zavisnosti od toga da li to ime potiče iz jezika u kome se koristi latinično ili nelatinično pismo. U slovenačkom jeziku postoji težnja za očuvanjem originalnog zapisa ličnih imena ljudi (sa svim pojedinostima pisma datog jezika), a ukoliko je pismo ćirilično, onda se reč prevodi u slovenačku latinicu, sa težnjom da se očuvaju fonetske vrednosti glasova.

S obzirom na to da se u srpskom književnom jeziku reči prilagođavaju u transkripciji, u Pravopisu Matice srpske (Pešikan et al. 2010) mogu se naći načelna pravila o transkripciji, ali i konkretna pravila i primeri transkripcije za mnoge jezike (albanski, arapski, persijski, beloruski, bugarski, nemački, francuski, holandski, skandinavске jezike, makedonski, poljski, rumunski, latinski, kineski, japanski itd.). U Pravopisu Matice srpske dat je pregled naših osnovnih zamena za strane glasove u oko 30 jezika.

S obzirom na drugačija pravila, u slovenačkom pravopisu nije mnogo pažnje posvećeno transkripciji ličnih imena ljudi, ali se mogu naći konkretna pravila vezana za zapisivanje glasova iz drugih jezika. Dakle, i jedan i drugi pravopis daju neka opšta pravila koja se tiču fonetike i prilagođavanja pisanja. Pravopis slovenačkog jezika (Toporišič et al. 2001) nalaže da se preuzete reči izgovaraju sa naglaskom koji odgovara slovenačkom književnom jeziku, a pritom se koriste i slovenački glasovi; na primer, odustaje se od nosnih samoglasnika, mekih suglasnika i sl.

3. Vlastite imenice stranog porekla u srpskom i slovenačkom jeziku

Prema normativnim gramatikama i pravopisima srpskog i slovenačkog jezika, u vlastite imenice spadaju one reči koje se odnose na lična imena ljudi, životinja, država, geografskih pojmova i sl. Pravopisi srpskog i slovenačkog jezika drugačije pristupaju objašnjavanju pravila transkripcije, pa je pravi izazov napraviti paralelu između ovih pravila u srpskom i slovenačkom jeziku. U Pravopisu Matice srpske iz 2010. godine najpre se upoznajemo sa opštim pravilima i načelima transkripcije, a zatim su dati konkretni primeri i pravila za oko 30 jezika. U Pravopisu slovenačkog jezika iz 2001. godine postoji poglavlje posvećeno rečima preuzetim iz drugih jezika, a neka konkretnija pravila o deklinaciji i pisanju mogu se naći u različitim poglavljima. U ovom radu razmotrićemo samo neke od primera koji se tiču pisanja geografskih pojmova i vlastita imena ljudi i dinastija.

3.1. Imena geografskih pojmova

U slovenačkom jeziku se geografska imena tretiraju različito u zavisnosti od toga da li se sastoje od jedne ili više reči. Ona imena koja se sastoje od jedne reči i potiču iz jezika u kome se koristi latinično pismo zadržavaju uglavnom svoju originalnu formu. U tabeli 1. navedeni su neki od primera koji se odnose na imena nekoliko opšte poznatih gradova. Iz tabele se vidi da se u srpskom jeziku imena ovih gradova prilagođavaju.

slovenački jezik	srpski jezik
Massachusetts	Masačusets
Köln	Keln
Cagliari	Kaljari
Caen	Kan

Tabela 1. Imena nekih poznatijih gradova u srpskom i slovenačkom jeziku

Nadalje, u slovenačkom jeziku se prilagođavaju geografska imena država, a vrlo često i saveznih država i pokrajina. U srpskom jeziku ovi geografski pojmovi takođe imaju prilagođen oblik (tabela 2). Uočljivo je da su neki od oblika isti u oba jezika.

slovenački jezik	srpski jezik
Anglija	Engleska
Poljska	Poljska
Švica	Švajcarska
Japonska	Japan
Rusija	Rusija

Tabela 2. Prikaz imena država i pokrajina u srpskom i slovenačkom jeziku

Prilagođavanje se vrši i kod imena kontinenata, nekih poznatijih ostrva i poluostrva. Ovo je predstavljeno u tabeli 3. i u ovom slučaju su geografska imena prilagođena na sličan način.

slovenački jezik	srpski jezik
Evropa	Evropa
Avstralija	Australija
Antarktika	Antarktik
Havaji	Havaji
Korzika	Korzika

Tabela 3. Prikaz imena kontinenata, nekih poznatijih ostrva i poluostrva u srpskom i slovenačkom jeziku

U tabeli 4. nalazi se još nekoliko primera koji se odnose na neka poznatija mesta. Ovde je takođe uočljiva sličnost u pisanju u srpskom i slovenačkom jeziku.

slovenački jezik	srpski jezik
Firence	Firenca
Bruselj	Brisel
Ženeva	Ženeva
Lozana	Lozana
Lizbona	Lisabon

Tabela 4. Prikaz imena nekih poznatijih mesta u srpskom i slovenačkom jeziku

I u srpskom i u slovenačkom jeziku neki geografski pojmovi imaju domaće nazive, na primer – *Beč* i *Dunaj* (orig. *Wien*), ili na primer – *Nemačka* i *Nemčija* (orig. *Deutschland*). Zanimljivi su još i ovi primeri iz slovenačkog jezika: *Celovec* (nem. *Klagenfurt*), *Ogrska* (nem. *Österreich*), *Benetke* (ital. *Venezia*). U novijoj građi su, kako pokazuju istraživanja, podjednako zastupljeni oblici *Celovec* i *Klagenfurt* (Đukanović, Kovačević 2013), a pravopisni priručnici ne nude odgovor na pitanje koji od ova dva naziva treba prihvatiti u srpskom.

Geografska imena koja se sastoje od više reči dele se u Pravopisu slovenačkog jezika na prevedena i neprevedena. Prevedena su, na primer, sledeća: *Združene države Amerike* (srp. *Sjedinjene Američke Države*), *Nova Zelandija* (srp. *Novi Zeland*), *Kanarski otoki* (srp. *Kanarska Ostrva*) i sl. Zanimljivo je da se neka imena iz ove kategorije pišu u originalu, na primer – imena gradova *New York* ili *Rio de Janeiro*. U srpskom jeziku to nije dozvoljeno, i koriste se prilagođeni termini – *Njujork* i *Rio de Žaneiro*.

3.2. Vlastita imena ljudi i imena dinastija

Kao što je već rečeno, u slovenačkom jeziku se na drugačiji način transkribuju imena koja potiču iz jezika sa latiničnim i nelatiničnim pismom. Prilagođavanje se vrši za imena iz grčko-rimskog sveta (tabela 5), za imena vladarskih (i nekih plemićkih) rodova (tabela 6), i za neka imena poznatih istorijskih ličnosti (tabela 7). U ovom radu navodimo samo neke od kategorija koje se nalaze u normativnim pravopisima oba jezika.

slovenački jezik	srpski jezik
Ezop	Ezop
Evripid	Euripid
Plavtus	Platon
Horacij	Horacije

Tabela 5. Prikaz imena iz grčko-rimskog sveta u slovenačkom i srpskom jeziku

slovenački jezik	srpski jezik
Burboni	Burboni
Habsburžani	Habzburgovci ili Habzburzi
Jagelonci	Jageloni

Tabela 6. Prikaz imena vladarskih (i nekih plemićkih) rodova u slovenačkom i srpskom jeziku

slovenački jezik	srpski jezik
Petrarka	Petrarka
Kolumb	Kolumbo
Galilej	Galilej
Luter	Luter

Tabela 7. Prikaz imena poznatih istorijskih ličnosti u srpskom i slovenačkom jeziku

Što se tiče jezika sa nelatiničnim pismom, u slovenačkom jeziku se prilagođeno pišu sve vrste imena iz jezika sa ćirilničnim pismom (sa izuzetkom srpskog), iz grčkog jezika, azijskih jezika (sa izuzetkom turskog). Takođe, prilagođeno se pišu reči iz polinezijskih jezika, afričkih jezika itd.

4. Pravila transkripcije i mediji

S obzirom na to da mediji imaju veliki uticaj na razvoj i upotrebu jezika, svakako se treba osvrnuti na način transkripcije stranih imenica u pisanim medijima. Nesporno je da se u medijima vrlo često javljaju greške u transkripciji. Sa jedne strane, ovih pravila ima mnogo, komplikovana su i mnogi detalji su još uvek nedefinisani, a sa druge strane, pogrešna transkripcija je često i stvar nemara novinara i prevodioca. Svakako bi bilo zanimljivo uraditi istraživanje na temu koliko se poštuju pravila transkripcije prilikom upotrebe stranih imena u srpskim i slovenačkim medijima. Takođe, bilo bi zanimljivo ispitati uticaj medija na način pisanja imenica stranog porekla. Naročito bi bilo zanimljivo obratiti pažnju na deklinaciju ovih imenica u slovenačkom jeziku.

5. Zaključak

Problem transkripcije vlastitih imena stranog porekla uočen je davno, tako da se srpski i slovenački lingvisti njime već duže bave. Jezik je dinamična pojava i vremenom se menja, a samim tim se menjaju i ova pravila. U srpskom i slovenačkom jeziku propisana su neka opšta načela transkripcije, a za određene jezike propisana su i neka konkretnija pravila. Ova pravila umnogome zavise od jezika iz koga potiče ime, kao i od pisma koje se koristi u tom jeziku. Činjenica da se u srpskom jeziku koristi ćirilčno pismo veoma je uticala na ova pravila. U slovenačkom jeziku se koristi samo latinica, pa se u

mnogim slučajevima pravila transkripcije u srpskom i slovenačkom jeziku razlikuju. Primetno je da se u Pravopisu Matice srpske mnogo više pažnje posvećuje pravilima o prilagođenom pisanju, a u Pravopisu slovenačkog jezika se dosta pažnje posvećuje deklinaciji imena stranog porekla.

Literatura

- Dragar, Katja. 2007. „Konceptualizacija tujega v slovenskih pravopisih“. U *Obdobja 24-Metode in zvrsti, Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, ur. Irena Orel, 739–750. Ljubljana : Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
- Đukanović, Maja i Borko Kovačević. 2013. Pravopisno-morfološki principi transpozicije slovenačkih vlastitih imenica u srpski jezik. *Anali Filološkog fakulteta*. 25, sv. 2.
- Pešikan, Mitar, Jovan Jerković, Mato Pižurica. 2010. *Pravopis Matice srpske*. Novi Sad : Matica srpska.
- Stanojčić, Živojin i Ljubomir Popović. 2010. *Gramatika srpskog jezika*. Beograd : Zavod za udžbenike.
- Toporišič, Jože et al. 2001. *Slovenski pravopis*. Ljubljana : SAZU.

Anica Cvetković
Univerza v Beogradu
Filološka fakulteta
Srbija

TRANSKRIPCIJA LASTNIH IMEN TUJEGA POREKLA V SRBSKEM IN SLOVENSKEM JEZIKU

Izhajajoč iz zgodovinskega razvoja pravil transkripcije tujih imen v srbskem in slovenskem jeziku je v prispevku predstavljena primerjalna analiza rešitev, ki so prisotne v sodobnih normah obeh jezikov. V prispevku so analizirani primeri iz aktualnih normativnih pravopisov srpskega in slovenskega jezika. Pravopisne rešitve so predstavljene v tabelah. Cilj članka je primerjava pravil transkripcije v srbskem in slovenskem jeziku na različnih področjih, saj transkripcija tujih imen predstavlja velik izziv ne samo pri prevajanju, ampak tudi pri poučevanju tujega jezika. Posebnost srbsčine je sočasna uporaba dveh pisav, latinice in cirilice, medtem ko se v slovenščini uporablja le latinica, kar je vplivalo tudi na formuliranje pravopisnih rešitev.

Ključne besede: srbski pravopis, slovenski pravopis, transkripcija, lastna imena

Anica Cvetković
University of Belgrade
Faculty of Philology
Serbia

THE TRANSCRIPTION OF FOREIGN PROPER NOUNS IN THE SERBIAN AND SLOVENIAN LANGUAGES

While taking into consideration the historical development of the rules applying to the transcription of foreign names in the Serbian and Slovenian languages, this paper presents a comparative analysis of solutions present in the modern standard of both languages. Furthermore, it offers an analysis of materials from the current normative orthographies of the Serbian and Slovenian languages. The analysed materials are presented in a tabular form. Having in mind that the transcription of foreign names is a major challenge in translation and language teaching, the aim of this paper is to compare the transcription rules in Serbian and Slovenian in different areas. One of the distinguishing features of the Serbian language is an equal use of both Latin and Cyrillic scripts, while the Slovenian language uses only the Latin script. These practices have had a major influence on the development of orthographic rules.

Keywords: Serbian orthographic system, Slovenian orthographic system, transcription, proper nouns